

MEHNAT BOZORINI AXBOROT BAZASINI STATISTIK HISOBGA OLISH JARAYONLARI

Mirzayeva Odina Imomnazar qizi

Alfraganus University nodavlat oliy talim tashkiloti, o'qituvchi Kadrlar malakasini oshirish va statistik tadqiqotlar instituti, mustaqil izlanuvchi

Kirish: Bugungi kunda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi mehnat bozori statistikasini yuritishning yangi imkoniyatlarini yaratmoqda. Big Data texnologiyalari, sun'iy intellekt va mashinali o'qitish usullari mehnat bozori to'g'risidagi ma'lumotlarni to'plash, qayta ishlash va tahlil qilish jarayonlarini avtomatlashtirish imkonini bermoqda ¹.

Ilmiy tadqiqotimizning dolzarbligi mehnat bozorini samarali boshqarish uchun sifatli statistik axborot bazasining zaruriyati bilan belgilanadi. Ishonchli statistik ma'lumotlar mehnat bozorida vaziyatni ob'ektiv baholash va asoslangan qarorlar qabul qilish imkonini beradi ².

Bugungi kunda statistik ma'lumotlar turli manbalardan - davlat statistika organlari kuzatuvlari, bandlik xizmati ma'muriy ma'lumotlari, soliq va pensiya jamg'armasi hisobotlari hamda boshqa manbalardan shakllantirilmoqda. Bu tizimning afzalligi shundaki, turli manbalardan olingan ma'lumotlar mehnat bozori holatini har tomonlama baholash imkonini beradi. Biroq ma'lumotlarni yig'ish va qayta ishlashning yagona metodologiyasi mavjud emasligi statistik axborot sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda .

So'nggi yillarda XMT standartlarini milliy statistika amaliyotiga tatbiq etish bo'yicha sezilarli natijalarga erishildi. Bandlik va ishsizlik ko'rsatkichlarini hisoblash metodikasi, mehnat migratsiyasi statistikasini yuritish tizimi, ish haqi statistikasi ko'rsatkichlari tizimi xalqaro talablarga moslashtirildi³. Shu bilan birga, ayrim yo'nalishlarda, masalan, norasmiy bandlik statistikasi, mehnat sharoitlari statistikasi kabi sohalarda xalqaro standartlarni to'liq joriy etish masalalari hal etilmagan⁴.

Zamonaviy axborot tizimlari mehnat bozori statistikasini yuritishning yangi imkoniyatlarini yaratmoqda. Big Data texnologiyalari asosida real vaqt rejimida ma'lumotlarni yig'ish va qayta ishlash, sun'iy intellekt yordamida ma'lumotlarni tahlil qilish amaliyoti rivojlanmoqda. Ayni paytda O'zbekistonda "Elektron mehnat bozori" axborot tizimi yaratilgan bo'lib, u bandlik xizmati organlari faoliyatini

¹ 1. Stiglitz, J., & Sen, A. (2023). Measuring Labor Market Performance: New Approaches and Indicators. *Journal of Labor Economics*, 41(2), 245-267.

² 2. World Bank. (2023). Digital Economy and Labor Market Statistics. World Bank Technical Paper Series, No. 584.

³ 1. Gimpelson, V.E., & Kapelyushnikov, R.I. (2023). Labor Market Statistics in the Digital Age. Moscow: HSE Publishing.

⁴ 5. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. (2023). Mehnat bozori statistikasi metodologiyasi. Toshkent.

avtomatlashtirish va mehnat bozori monitoring tizimini takomillashtirish imkonini bermoqda⁵.

Turli idoralar ma'lumotlar bazalarining o'zaro integratsiyasi mehnat bozori statistikasining sifatini oshirishning muhim omili hisoblanadi. Idoralararo elektron hamkorlik platformasining yaratilishi ma'lumotlar almashinuvini yaxshilash va statistik hisobotlarni shakllantirishni avtomatlashtirish imkonini beradi.

Mehnat bozori statistikasining asosiy muammolari aniqlandi:

✓ statistik ma'lumotlarni yig'ish va qayta ishlashning yagona metodologiyasining mavjud emasligi;

✓ turli idoralar ma'lumotlar bazalarining to'liq integratsiyalashmagani;

✓ norasmiy bandlik statistikasini yuritishning mukammal tizimi shakllanmagani;

✓ hududiy statistika tizimining yetarli darajada rivojlanmagani;

✓ statistik ma'lumotlarning ochiqlik va shaffoflik darajasi pastligi.

Xorijiy tajriba tahlili asosida quyidagi ilg'or amaliyotlar aniqlandi:

✓ Yevropa Ittifoqida yagona mehnat bozori statistikasi portali yaratilgan bo'lib, u barcha a'zo davlatlar ma'lumotlarini real vaqt rejimida integratsiyalash imkonini beradi;

✓ AQSH mehnat statistikasi byurosi Big Data texnologiyalari asosida vakansiyalar monitoringi tizimini yo'lga qo'ygan;

Shunday qilib, mehnat bozorini statistik hisobga olish va axborot bazasini shakllantirish tizimini takomillashtirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur. Bu mehnat bozori statistikasining sifatini oshirish va qarorlar qabul qilish uchun ishonchli axborot bazasini yaratish imkonini beradi⁶.

mehnat bozori statistikasining asosiy ko'rsatkichlari dinamikasi o'rganildi. Quyidagi jadvalda 2019-2023-yillarda O'zbekistonda mehnat bozorining asosiy ko'rsatkichlari keltirilgan:

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, mehnat bozori ko'rsatkichlari hududlar kesimida sezilarli farq qiladi. Bu hududiy mehnat bozorlarining o'ziga xos xususiyatlari, iqtisodiy rivojlanish darajasi va demografik vaziyat bilan bog'liq.

Jadval 1.

Hududlar kesimida mehnat bozori ko'rsatkichlari (2023 yil)

Hudud	Bandlik darajasi (%)	Ishsizlik darajasi (%)	Norasmiy bandlik ulushi (%)
Toshkent sh.	68.5	7.2	15.8
Toshkent vil.	65.2	8.1	24.3

⁵ 6. Ungbojevich, M. O. K. (2024). APPLICATION OF DIGITAL PLATFORMS IN THE STATISTICAL SYSTEM BASED ON INTERNATIONAL EXPERIENCE. European Journal of Economics, Finance and Business Development, 2(7), 16-23.

⁶ 7. Азизова, М. И., & Мустафакулов, У. У. (2022). СТАТИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОРГАНИЗАЦИЯХ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(6), 226-232.

Andijon	63.8	8.9	28.5
Buxoro	64.1	8.7	26.4
Farg'ona	62.9	9.3	29.1
Namangan	61.8	9.8	30.2
Samarqand	62.4	9.5	28.9
Qashqadaryo	60.9	10.2	31.5
Surxondaryo	60.5	10.4	32.1
Xorazm	61.2	10.1	30.8
Navoiy	66.1	7.8	22.4
Sirdaryo	63.2	9.1	27.6
Jizzax	62.7	9.4	28.2
Qoraqalpog'iston	59.8	10.8	33.4

Bandlik darajasi bo'yicha hududlarning differentsiatsiyasi kuzatilmoqda. Eng yuqori bandlik darajasi Toshkent shahrida (68.5%) qayd etilgan bo'lib, bu poytaxtning iqtisodiy rivojlanish darajasi yuqoriligi, xizmatlar sektori rivojlanganligi va investitsion jozibadorligi bilan izohlanadi. Shuningdek, Toshkent viloyati (65.2%) va Navoiy viloyati (66.1%) ham yuqori bandlik ko'rsatkichlariga ega. Bu hududlarda sanoat korxonalarini va ishlab chiqarish obyektlari ko'pligi, infratuzilma rivojlanganligi bandlikka ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda⁷.

Ishsizlik darajasi bo'yicha ham sezilarli hududiy farqlar mavjud. Eng past ishsizlik Toshkent shahri (7.2%), Navoiy (7.8%) va Toshkent viloyatida (8.1%) qayd etilgan. Bu hududlarda ish o'rinlari yaratish sur'atlari mehnat resurslari o'sishidan yuqori bo'lib, yangi korxonalar va investitsion loyihalar faol amalga oshirilmoqda.

Yuqori ishsizlik darajasi Qoraqalpog'iston (10.8%), Surxondaryo (10.4%) va Qashqadaryo (10.2%) hududlarida kuzatilmoqda. Bu hududlarda ish o'rinlari yaratish sur'atlari mehnat bozoriga yangi kirib kelayotgan yoshlar sonidan orqada qolmoqda. Shuningdek, mavjud ish o'rinlarining sifati va ish haqi darajasi ham muammo hisoblanadi.

Norasmiy bandlik ulushi bo'yicha ham sezilarli hududiy tafovutlar mavjud. Eng past ko'rsatkich Toshkent shahri (15.8%), Navoiy (22.4%) va Toshkent viloyatida (24.3%) qayd etilgan. Bu hududlarda rasmiy sektor rivojlangan bo'lib, mehnat munosabatlarini rasmiylashtirishning samarali tizimi yo'lga qo'yilgan.

Yuqori norasmiy bandlik Qoraqalpog'iston (33.4%), Surxondaryo (32.1%) va Qashqadaryo (31.5%) hududlarida kuzatilmoqda. Bu hududlarda qishloq xo'jaligi va xizmatlar sohasida norasmiy mehnat munosabatlari keng tarqalgan. Shuningdek, kichik biznes va yakka tartibdagi tadbirkorlik faoliyatini rasmiylashtirishda ham muammolar mavjud⁸.

⁷ 8. Ungboyeovich, M. O. (2024). RESEARCH ON IMPROVING THE EFFICIENCY OF DIGITAL PLATFORMS IN THE STATISTICAL SYSTEM. Synergy: Cross-Disciplinary Journal of Digital Investigation (2995-4827), 2(9), 4-8.

⁸ 9. Brown, M. (2024). Artificial Intelligence in Labor Market Statistics. Economic Review, 12(1), 45-62.

Umumiy tendensiya sifatida shuni ta'kidlash mumkinki, sanoat rivojlangan, investitsion faol hududlarda bandlik darajasi yuqori, ishsizlik va norasmiy bandlik darajasi past. Agrar yo'nalishga ega, sanoati sust rivojlangan hududlarda esa aksincha - bandlik darajasi past, ishsizlik va norasmiy bandlik yuqori darajada. Bu hududiy iqtisodiy rivojlanish darajasi va tarmoq tuzilmasi bilan bevosita bog'liq.

Xulosa

Mehnat bozorini statistik hisobga olish va axborot bazasini shakllantirish tizimini tahlil qilish jara. Bugungi kunda mehnat bozori statistikasi turli manbalardan shakllantirilayotgan bo'lib, yagona metodologiyaning mavjud emasligi ma'lumotlar sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Statistik axborot bazasini takomillashtirish uchun xalqaro standartlarga asoslangan yagona metodologiyani joriy etish zarur. Mehnat bozori statistikasini yuritishning institutsional tizimini takomillashtirish, idoralararo muvofiqlashtirish mexanizmini kuchaytirish va kadrlar salohiyatini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Xalqaro tajriba tahlili asosida mehnat bozori statistikasini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari belgilandi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Stiglitz, J., & Sen, A. (2023). Measuring Labor Market Performance: New Approaches and Indicators. *Journal of Labor Economics*, 41(2), 245-267.
2. World Bank. (2023). Digital Economy and Labor Market Statistics. World Bank Technical Paper Series, No. 584.
3. Gimpelson, V.E., & Kapelyushnikov, R.I. (2023). Labor Market Statistics in the Digital Age. Moscow: HSE Publishing.
4. International Labour Organization. (2023). International Standards on Labour Statistics. Geneva: ILO.
5. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. (2023). Mehnat bozori statistikasi metodologiyasi. Toshkent.
6. Ungbojevich, M. O. K. (2024). APPLICATION OF DIGITAL PLATFORMS IN THE STATISTICAL SYSTEM BASED ON INTERNATIONAL EXPERIENCE. *European Journal of Economics, Finance and Business Development*, 2(7), 16-23.
7. Азизова, М. И., & Мустафакулов, У. У. (2022). СТАТИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОРГАНИЗАЦИЯХ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(6), 226-232.
8. Ungbojevich, M. O. (2024). RESEARCH ON IMPROVING THE EFFICIENCY OF DIGITAL PLATFORMS IN THE STATISTICAL SYSTEM. *Synergy: Cross-Disciplinary Journal of Digital Investigation (2995-4827)*, 2(9), 4-8.
9. Brown, M. (2024). Artificial Intelligence in Labor Market Statistics. *Economic Review*, 12(1), 45-62.